

Branka Starc i Ana Pleša

PSIHOLOZI NA PRVOJ STEPENICI ODGOJNO-OBRAZOVNOG SUSTAVA – U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

DOI 10.17234/9789531757782.9

Počeci

Ovaj je članak je nastao na temelju službenih i osobnih dokumenata koje smo mogle pronaći te na osnovi sjećanja, naših i naših kolega, na godine provedene u području predškolskog odgoja. Zahvaljujemo svim kolegama koji su nam pomogli pri pisanju ovog članka te se istodobno želimo ispričati onima koji nisu spomenuti. Neki su dokumenti nažalost izgubljeni prilikom selidbi, primopredaja i sl. Nadamo se da će ovaj prilog, iako nepotpun, biti korisna podloga za buduća izučavanja prisutnosti psihologije u predškolskom odgoju.

Obuhvaćen je period od zapošljavanja prvih psihologa početkom 1980-ih do sredine 1990-ih. U tih prvih 15-ak godina s puno entuzijazma se stvarala metodika rada predškolskih psihologa koja je manje-više konačno oblikovana aktivnostima psihologa u vrijeme Domovinskog rata i poraća.

Ulazak psihologije i psihologa u predškolski odgoj bio je uvelike određen položajem i definiranjem djelatnosti ustanova za predškolsku djecu. Naime, organizirani predškolski odgoj na području Hrvatske seže u drugu polovinu 19. stoljeća kao socijalna usluga zaposlenim roditeljima (Baran, 2011). Bila su to čvališta i zabavišta. Položaj ustanova za djecu zadržao je socijalno-zaštitni karakter sve do poslije drugog svjetskog rata kad je bio u nadležnosti Ministarstva socijalne politike. Prelaskom rada predškolskih ustanova u nadležnost Ministarstva prosvjete NR Hrvatske 1949. godine, predškolskom se odgoju priznaje odgojno-obrazovni karakter. Tom pomaku su uvelike doprinijeli i nastavnici tadašnje Škole za odgajatelje u Zagrebu. Učenici te škole slušali su predmet *Psihologija s logikom* tri školske godine, a predavala ga je Zdenka Vegar, profesor pedagogije i psihologije, koja je u mnogima razvila interes za psihološke procese i razvoj djece. (http://gimnazija-osma-tbrezovackog-zg.skole.hr/skola/ljetopis_gtb/skola_za_odgajatelje2)

Ipak je za promjene trebalo vremena. Dječje jaslice još dugo su bile u resoru socijale i zdravstva, a i vrtići su, iako obrazovne organizacije, zadržali i svoj socijalni karakter zbog zadovoljavanja potreba zaposlenih roditelja.

U prvom desetljeću nakon drugog svjetskog rata ukupan broj djece u predškolskim ustanovama iznosio je tek između četiri i sedam tisuća, odnosno 2-3% tadašnje predškolske populacije (Zavod za statistiku NR Hrvatske, 1954) pa se nije još razmišljalo o bilo kakvim stručnim suradnicima.

Tek su u 1960-ima u vrtićima kao stručni suradnici počeli raditi pedagozi. To su bili iskusni odgojitelji sa završenom Višom pedagoškom školom (pretečom Učiteljskog fakulteta). Prva je u Zagrebu bila Anđelka Stazić koja je 1962. u Dječjem vrtiću „Josip Preskar“ imenovana za pedagoškog voditelja. Kasnije je A. Stazić bila istaknuta savjetnica za predškolski odgoj. Ustanove koje su imale jaslice (za djecu u dobi 1-3 godine) zapošljavale su više medicinske sestre. Tada psiholozima još nema ni traga.

Rad predškolskih ustanova i rad s djecom određivali su zakoni, uredbe, uputstva i pravilnici o organizaciji rada jaslica i vrtića koji su propisivali i zadaće rada s djecom.

Tek je 1971. godine u Hrvatskoj donesen prvi *Program odgojno obrazovnog rada u dječjem vrtiću* (Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SRH) koji je bio značajan kao programski dokument koji određuje predškolski odgoj kao dio odgojno obrazovanog sustava i pokazuje da vrtići nisu socijalne ustanove. Međutim, *Vrednovanje Programa odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću* koje je Branka Starc provela 1977./78. kao psiholog u Zavodu za unapređivanje osnovnog obrazovanja, pokazalo je da je taj program bio do te mjere normativan da je propisivao što djeca određene dobi trebaju u vrtiću naučiti, koliko boja, životinja i biljaka upoznati s 3 ili 4 godine, koliko znati brojati, koliko pjesmica znati recitirati i sl. Za provođenje takvog programa nije bilo potrebno poznavati razvojnu psihologiju. Program nije prepoznao činjenicu da se djeca razlikuju, da imaju individualne potrebe i mogućnosti, da dolaze iz različitih socijalnih uvjeta pa stoga i nije pogodio ideji o potrebi rada psihologa u predškolskim ustanovama.

Prvi psiholozi koji su se bavili predškolskim odgojem u Hrvatskoj nisu radili u dječjim vrtićima, već u Regionalnom i Republičkom zavodu za unapređenje osnovnog obrazovanja (danas Agencija za odgoj i obrazovanje). U Regionalnom zavodu Grada Zagreba kao prosvjetna savjetnica za predškolski odgoj zaposlena je Matilda Markočić (od 1972. do 2005.), a u Republičkom zavodu kao psiholog u odjelu za predškolski odgoj Branka Starc (od 1974. do 1981.). Obje su savjetnice nastojale sa svojih pozicija upoznati zaposlene u vrtićima s važnošću poznavanja razvojne i pedagoške psihologije za stručan i kvalitetan rad s djecom. One su u razne oblike stručnog usavršavanja (seminari, strukovni aktivni, članci i dr.) unosile sve više psihologijskih tema. Tako je npr. 1978. Branka Starc organizirala u Trogiru republički ljetni šestodnevni seminar za odgojitelje djece predškolske dobi s naslovom „*Suvremene spoznaje o potrebama i mogućnostima djeteta predškolske dobi kao osnovne pretpostavke za osuvremenjivanje odgojno-obrazovnog procesa u dječjim vrtićima*“. Predavači su bili tadašnji eminentni sveučilišni profesori odsjeka za psihologiju filozofskih fakulteta u Zagrebu i Beogradu s temama o pojedinim aspektima razvoja djeteta, igri i dr.

Prosvjetne savjetnice psihologinje na mnogobrojnim sastancima stručnih aktiva odgojitelja i medicinskih sestara održavale su predavanja o npr. kognitivnom razvoju, razvoju logičkog mišljenja, moralnom razvoju, važnosti simboličke igre, značenju ranih etapa razvoja za cjelokupni razvoj, osnovnim i posebnim potrebama djece, primjenjivosti sociometrijske tehnike u vrtiću i dr. Angažirale su i vanjske predavače kao npr. Anatoniju Urli iz Zavoda za zaštitu majki i djece s temom adaptacije djece na jaslice i vrtić. Također su sudjelovale u izradi svih programskih dokumenata koji su doneseni u to vrijeme.

Nakon odlaska B. Starc 1981. iz Republičkog zavoda u Dječji vrtić „Josip Preskar“ (danas DV Cvrčak), Zavod više nije zaposlio psihologa kao savjetnika za predškolski odgoj.

Razvoj razvojno pedagoške službe u dječjim vrtićima

U drugoj polovici 1970-ih i početkom 1980-ih dogodili su se važni pomaci u predškolskom odgoju koji su pogodovali zapošljavanju psihologa u dječjim vrtićima.

Godine 1974. promijenila se zakonska regulativa te je predškolski odgoj bio reguliran Zakonom o društvenoj brizi o djeci predškolske dobi (*Narodne novine* 51/74). Iako je ovaj zakon ponovo odveo predškolski u socijalno-zdravstvenu sferu, omogućio je jasnije financiranje (posredstvom samoupravnih interesnih zajednica, SIZ-ova) i naveo psihologa kao jednog od stručnih suradnika u dječjem vrtiću. Doneseni su i neki novi programski dokumenti koji su za svoju provedbu trebali psihologe u predškolskim ustanovama.

Programske osnove za njegu i odgoj djece u dječjim jaslicama, 1977. (voditeljica radne grupe Zavoda za prosvjetno pedagošku službu SRH bila je B. Starc) bile su velika novost za odgojno-zdravstvene radnike u jaslicama i tražile dodatni stručni trud tada zaposlenih samo pedagoga i medicinskih sestara. Tada još ni jedan psiholog nije bio zaposlen u predškolskim ustanovama.

Godine 1983. donesene su nove *Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta* (Prosvjetni savjet Hrvatske i Savez SIZ-ova društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SRH) koje su predstavljale svojevrsni kopernikanski obrat u odnosu na ciljeve i zadaće rada s djecom u vrtiću. Osnove programa nisu bile normativne, već su promicale individualizirani pristup djetetu te su se s programskih sadržaja okrenule razvojnim zadaćama. Ovaj novi pristup također je doprinio stvaranju klime o potrebi zapošljavanja psihologa u dječjim vrtićima. Sad su im vrata bila otvorena. Ipak, trebalo je dočekati da se osiguraju sredstva za otvaranje radnih mjesta za novi profil – za psihologa, čemu je pridonijela *Odluka o elementima standarda društvene brige o djeci predškolske dobi* (*Narodne novine* 29/83).

Uslijedila je *Koncepcija razvoja razvojno pedagoške službe u predškolskom organizacijama* (Prosvjetni savjet SRH, 1986). Uz pedagoge i glavne medicinske sestre

uveden je i treći stručni suradnik – psiholog kao profil stručnjaka koji je važan za unapređenje uvjeta razvoja i razine odgoja za svako dijete, a ne samo za djecu s posebnim potrebama i teškoćama u razvoju (Markočić, 1989). Prema Konceptiji, ustanova sa 600 djece treba imati kompletan stručni tim – pedagoga, medicinsku sestru i psihologa, a ustanova s 1000 djece još i logopeda/defektologa. U Dalmaciji je npr. prema izvještaju Zavoda za prosvjetno pedagošku službu Split, prema tim kriterijima 1988. nedostajalo 19 pedagoga i 36 psihologa!

Do 1986. godine, u približno 50 dječjih vrtića u Hrvatskoj zaposleni su stručni suradnici psiholozi, sa zadatkom osiguravanja odgovarajućeg, sigurnog i poticajnog okruženja, u kojem će svako dijete, zadržavajući svoju osobnu autonomiju, rasti i razvijati se u ono što na osnovu svojih potencijala može postati (Benaković Ranogajec i Sindik, 2005, www.psihologija.hr).

Prema podacima kojima raspoložemo prvi psiholog u dječjem vrtiću bila je Blaženka Škrinjar koja je 1978. počela raditi u tadašnjem Centru za predškolski odgoj Karlovac. Zahvaljujući stručnoj osjetljivosti tadašnjeg direktora Slobodana Maslića (supruga je bila psiholog!) u vrtiću je formiran potpuni stručni tim. Psiholog je od prvog dana imao dobre uvjete rada, ali ipak je činjenica da je pokrivala 12 karlovačkih vrtića u kojima je tada bilo oko 1000 djece s kojom je radilo oko 100 odgajatelja i medicinskih sestara.

U Zagrebu su se pedagoške godine 1980./1981. zaposlila dva psihologa Ana Ivaković u Dječjem vrtiću Prečko i Branka Starc u Dječjem vrtiću „Josip Preskar“ (sada DV Cvrčak).

Prema *Rezultatima Ankete o uvjetima za integraciju djece s teškoćama u razvoju u jaslice i vrtić* (radni materijal Zavoda za Prosvjetno pedagošku službu Zagreb, prosinac 1983.) u Zagrebu je bilo samo pet psihologa. Ali, zahvaljujući dobroj klimi u tadašnjem gradskom USIZ-u društvene brige o djeci predškolskog uzrasta i potpori savjetnica Matilde Markočić i Anđelke Stazić, u vrtićima grada Zagreba krenuo je od 1984./1985. veliki val zapošljavanja psihologa i u roku od godine dana bilo ih je već 20-ak. Do kraja 1988. gotovo svih 56 vrtića grada Zagreba imalo je ekipiranu razvojno-pedagošku službu prema normativima tadašnjeg USIZ-a (Markočić, 1989).

Prvi psiholog u Dječjem vrtiću Rijeka koji je obuhvaćao sve riječke vrtiće (46 vrtića s oko 4.500 djece) bila je od 1983. Ivanka Živčić Bećirević (sada na Filozofskom fakultetu u Rijeci, Odsjek za psihologiju) sve do 1985. kada su zaposlena još četiri psihologa. U Istri je prvi psiholog početkom 1980-ih bila Alojzija Šehović koja je radila u Dječjem vrtiću Pula i brinula se za oko 1200 djece. Bavile su se identifikacijom djece s posebnim potrebama, savjetodavnim radom s roditeljima, te popularizacijom psihologije, tj. edukacijom odgojitelja i roditelja.

Prvi psiholog u vrtićima Dalmacije bila je pokojna Anđelka Čizmić Marović koja je zaposlena 1980. u tadašnjem Centru dječjih vrtića „Tatjana Marinić“ koji

je obuhvaćao sve vrtiće u Splitu, Solinu i Kaštelima s ukupno oko 7200 djece! Već u prvoj godini provela je trijažu i identifikaciju djece s razvojnim teškoćama na temelju koje su zaposlena i dva defektologa pa je formiran mobilni tim (psiholog, defektolog, logoped i viša medicinska sestra) koji je obilazio svih pet OOUR-a¹ prema potrebi i tamo gdje je bilo goruće, što se moglo stići. Jednom u pet tjedana su održavali Savjetovalište koje je ona organizirala, svaki put u drugom OOUR-u. Izrađivala je puno letaka, vodila edukacije za odgajatelje, pripremala im materijale i sl. Dijagnostikom se u tim uvjetima nije mogla puno baviti. Svi kolege je se sjećaju kao samozatajne, optimistične osobe koja je zaista voljela to što radi. Tek kad se 1989./1990. ova ogromna ustanova rasformirala u šest dijelova, počelo je i zapošljavanje psihologa. U Splitu su nastala četiri vrtića s četiri psihologa dok su Solin i Kaštela zaposlili psihologe nekoliko godina kasnije.

U Slavoniji nije bilo ništa bolje. Prvi psiholog zaposlen je u Osijeku tek 1995. godine. Bila je to Miroslava Polonji.

U to vrijeme u gotovo svim gradovima predškolske su ustanove bile organizirane na razini grada, gigantske ustanove tzv. centri predškolskog odgoja. Tako je npr. Split imao pod jednom upravom oko 7200 djece, Rijeka 4500, Osijek 2500. Zapošljavanje jednog psihologa na cijelu takvu mega ustanovu jest bio napredak, no i težak zadatak psihologu da se dokaže i pokaže što i kako može svojim stručnim znanjem i radom doprinijeti boljoj brizi za zdrav psihofizički razvoj djece u jaslicama i vrtiću. A u početku je ponekad bilo teško steći povjerenje odgojitelja i roditelja kojima je susret s psihologom bio nov. Nisu znali što očekivati od psihologa. Bilo je i predrasuda.

Prvi *Orijentacijski program rada predškolskog psihologa* kreirale su 1983. godine Matilda Markočić, savjetnica u Zavodu za prosvjetno pedagošku službu Zagreb i Branka Starc, psiholog u DV „Josip Preskar“ u Zagrebu. Taj je program dugo bio okosnica svim predškolskim psiholozima u stvaranju vlastitih planova i programa rada.

Glavna područja rada bila su (prema tadašnjem obrascu za stručne suradnike):

- Praćenje razvoja djece, otkrivanje djece s posebnim potrebama u razvoju i odgoju i poduzimanje odgovarajućih mjera (25%)
- Organizacija i ostvarivanje procesa njege i odgoja (25%)
- Stručno usavršavanje i marksističko obrazovanje (15%)
- Suradnja s roditeljima (15%)
- Ostali stručni poslovi (20%)

Na Okruglom stolu na *Posvetovanju psihologov Slovenije* u Radencima 1989., kolege iz Slovenije su s velikim zanimanjem pratili prikaz našeg modela rada psihologa u vrtiću, a Snježana Bilac imala je prezentaciju tog modela u Budim-

¹ OOUR: Osnovna organizacija udruženog rada

pešti 1991., na II. europskom kongresu primijenjene psihologije – *Psychologist in preschool institution (model of work)*, (Book of abstracts. 2nd European Congress of Psychology, Budapest (poster); 441-441).

Profesionalne zadaće u predškolskim ustanovama

Praćenje psihofizičkog razvoja djece bio je primaran i neupitan posao psihologa u vrtiću. Individualno testiranje, praćenje ponašanja u svakodnevnim situacijama, prikupljanje podatka od odgojitelja omogućavalo je stjecanje cjelovite slike o djetetu i podlogu za savjetodavni rad s odgojiteljima i roditeljima, pisanje mišljenja i nalaza. Testovi i upitnici koji su se na početku koristili nabavljeni su iz Slovenije (Zavod SR Slovenije za produktivnost dela) sve dok Naklada Slap nije počela distribuirati testove na hrvatskom jeziku. Osim standardiziranih testova i upitnika, koristile su se različite *check*-liste i upitnici koje su kreirali sami psiholozi i međusobno ih razmjenjivali.

Psiholozi u dječjim vrtićima u Zagrebu stjecali su u početku dodatna praktična i stručna znanja, nužna za praćenje razvoja, stažirajući u Zavodu za zaštitu majki i djece, Kabinet za zaštitu mentalnog zdravlja djece u Klaićevoj ulici kod kliničkog psihologa Antonije Urli.

Neke stvari koje su danas same po sebi razumljive razvile su se upravo dolaskom psihologa u predškolske ustanove. Npr. uveden je obavezni intervju s roditeljima prije upisa djeteta u jaslice i vrtić.

Procesu prilagodbe djece na jaslice i vrtić kao posebno stresnom događaju za dijete i roditelja, ali i za odgajatelje, psiholozi su posvećivali naročitu pažnju. Prvi magisterij iz područja predškolskog odgoja bavio se upravo problemima adaptacije. Ana Ivaković Klečina magistrirala je 1984. na Medicinskom fakultetu u Zagrebu s temom *Oblici neprilagođenog ponašanja djece u prvim danima pohađanja dječjeg vrtića*. Na drugom savjetovanju Pedagoško književnog zbornice Dostignuća i perspektive razvoja predškolskog odgoja u SR Hrvatskoj (1989.) psiholozi su prezentirali četiri stručna rada s temom adaptacije djece na vrtić (M. Letica; A. Ivaković-Klečina; N. Vojnović; S. Bilać). Rezultat ovih istraživanja bile su i upute za stvaranje boljih psiholoških uvjeta za lakšu separaciju djece od roditelja i roditelja od djece, bolje razumijevanje tog procesa od strane odgojitelja i roditelja. Taj je pristup tada bio novina i zahtijevao je napor psihologa, da bi se ustalio kao standard.

Iz navoda prvih psihologa vidljivo je da je identifikacija i evidentiranje djece s teškoćama u razvoju svakom psihologu bila jedna od prvih zadataka. Izrađivali su upute, podsjetnike, upitnike, evidencijske liste za djecu s teškoćama kako bi se preko odgojitelja mogla učiniti prva trijaža, jer to psiholog nije mogao sam obaviti u vrtiću od 800-900 djece. Tim više što u Hrvatskoj u ranim 1980-ima u vrtićima nije bilo defektologa. U 1980-ima uključivanje djece s utjecajnijim teškoćama u

razvoju u redovne grupe išlo je sporo. Postojali su i službeni normativi (Odluka o elementima standarda društvene brige o djeci predškolskog uzrasta. NN, 29/83) po kojima je u grupama u kojima su bila integrirana djeca s teškoćama trebao biti upisan manji broj djece, ali normativi se nisu poštovali. Odgojitelji su osjećali veliku odgovornost i strepnju. Otpor je postojao i kod dijela roditelja ostale djece u grupi. Klima za integraciju djece s teškoćama još nije bila povoljna. Psiholog je bio taj koji je stručnim razgovorima, predavanjima, pisanim materijalima pripremao odgojitelje, ali i roditelje ostale djece za uključivanje djece s teškoćama. Iako su neki vrtići imali posebne grupe za djecu s utjecajnijim teškoćama. Prvi psiholog koji je zaposlen baš za djecu s teškoćama u razvoju bila je Ines Denona u DV Rijeka (1990.).

Darovitom predškolskom djecom prva se sustavnije počela baviti Jasna Cvetković Lay (DV Iskrice, Zagreb). Na savjetovanju PKZ-a Nova koncepcijsko-programska usmjerenja – iskustva u primjeni i projekciji razvoja predškolskog odgoja u Hrvatskoj (1992.) prezentirala je program „Poticanje razvoja bistrice djece predškolske dobi“. Kasnije je izdala nekoliko knjiga o podršci i poticanju darovite djece i održala brojna predavanja ne samo psiholozima. Njena iskustva su bila poticaj mnogim kolegama za kreiranje i provođenje sličnih programa u svojim vrtićima.

I odlazak djece iz vrtića bio je važno područje procjene psihofizičkog razvoja. Predškolska je ustanova imala obavezu prema Zakonu o osnovnom školstvu (NN 59/90) i Pravilniku o upisu djeteta u školu (NN 13/91) dostaviti komisiji za upis u školu „mišljenje o razvojnim potrebama djeteta“. Psiholog u vrtiću omogućio je objektivniju provjeru spremnosti djeteta za školu na temelju testiranja i prikupljanja podatka o djetetu od ostalih sustručnjaka u vrtiću te pisao mišljenje o cjelovitom razvoju djeteta. Time je proširena suradnja vrtićkog psihologa sa školskim psihologom/pedagogom i liječnikom školske medicine. Tema spremnosti za školu i suradnje vrtića i škole bila je često prisutna u stručnim radovima psihologa, na seminarima, okruglim stolovima, konferencijama.

Prema svjedočenju prvih psihologa poseban im je izazov bio rad na stručnom usavršavanju odgojitelja. Bilo je najlakše steći stručno povjerenje odgojitelja predavanjima s psihološkim temama kao što su: nagrada i kazna, igra, strah u djece, tugovanje, ljutnja, agresivnost, dijete s MCD-om (danas ADHD), djeca s posebnim potrebama, o pojedinim aspektima razvoja i sl. – temama koje su sve više utjecale na kvalitetu rada s djecom. Psiholozi su kao dominantan oblik usavršavanja odgojitelja počeli koristiti radionički način rada i upoznali odgojitelje s radom na sebi.

Radili su i na podizanju stručne kompetencije odgojitelja u suradnji s roditeljima, a najveća se kvalitativna promjena odnosi na roditeljske sastanke – priprema i vođenje tzv. komunikacijskih roditeljskih sastanaka. Jedna od prvih (ako ne i prva) Škola za roditelje u vrtiću započinja 1988. godine u DV Vedri dani u Zagrebu

(psiholog A. Pleša). Psiholozi su taj početni model Škole za roditelje prilagođavali svojim uvjetima, te je provedena u mnogim vrtićima u Hrvatskoj.

Nakon nekoliko godina psiholozi koji su već stekli vrtićko iskustvo postali su mentori psiholozima pripravnicima i novim predškolskim psiholozima na stažu. *Plan i program stažiranja psihologa početnika kod mentora psihologa u drugom dječjem centru* izradile su 1985. A. Pleša i B. Starc.

U Zagrebu je polovicom 1980-ih prosvjetna savjetnica Matilda Markočić okupila prvu grupu psihologa u Aktiv psihologa dječjih vrtića grada Zagreba. M. Markočić bila je pravi *spiritus movens* za brojne aktivnosti psihologa u vrtićima. Ova grupa brzo je popunjavala neke praznine u radu psihologa i stvarala različite protokole, podsjetnike, upitnike i stručne materijale od kojih se neki koriste i danas.

Vrlo brzo psiholozi su osjetili nedostatak stručne literature na hrvatskom jeziku, a posebno potrebu za pregledom psihofizičkih osobina djeteta određene dobi. Tada je pokrenuta inicijativa na razini Aktiva i uspješno je 1987. dovršen radni materijal *Karakteristike i psihološki uvjeti optimalnog razvoja predškolskog djeteta (od prve do šeste godine)*. Autori tog radnog materijala bili su: Snježana Bilać, Marija Filipović, Ana Ivaković Klečina, Marija Letica, Renata Miljević Riđički, Ana Pleša, Bruna Profaca i Branka Starc, a konzultant i recenzent bila je Mira Čudina-Obradović koja je dala važan doprinos kvaliteti materijala. Ovaj je materijal bio velika pomoć kako psiholozima tako i odgojiteljima i medicinskim sestrama u praćenju razvoja i planiranju rada s djecom. Nakon 15 godina korištenja radnog materijala, on je osuvremenjen, dopunjen i poboljšan u nekim dijelovima te je postao dio opsežnijeg priručnika *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi* koji je izradio dio iste radne grupe psihologa (Starc, Pleša, Profaca, Letica) uz pomoć i značajno sudjelovanje na izradi novih poglavlja Mire Čudina-Obradović. (Izdanje: Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2004.). Priručnik se i danas koristi kao literatura na studiju predškolskog odgoja na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu.

Godine 1986. osnovana je Sekcija predškolskih psihologa Društva psihologa Hrvatske. Voditelji i tajnici Sekcije u prvih deset godina bili su B. Starc, A. Pleša, R. Miljević Riđički, M. Dautović, S. Bilać, B. Profaca, I. Jukić Lušić, M. Reiner, J. Sindik.

Mnogi su predškolski psiholozi sami financirali svoje usavršavanje i uključivali se u dodatne edukacije, od komunikacijskih treninga do tada dostupnih edukacija različitih terapijskih usmjerenja kao npr. biheviior, gestalt, realitetna, transakcijska analiza i dr.

Edukaciju iz *Integralne metode u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima*, u organizaciji Zavoda za školstvo i Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, završilo je 1992. uz ostale i deset psihologa iz zagrebačkih i riječkih vrtića. Projekt je trajao tri godine s ciljem stvaranja vrtićkog konteksta u kojem se ulaže u socio-emocionalni razvoj i odgoj djece što je primarna prevencija poremećaja u ponašanju.

Znanja stečena ovom edukacijom bila su psiholozima temelj za kasnije edukativne aktivnosti i neposredan rad s djecom, roditeljima i odgojiteljima tijekom rata.

Hrvatska udruga za zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja organizirala je 1999. za predškolske psihologe višednevni seminar „Pristup zlostavljanom djetetu“. Gordana Buljan- Flander otvorila je psiholozima novo područje identifikacije traumatskih događaja za djecu.

U Hrvatskoj je za vrijeme i neposredno nakon Domovinskog rata u vrtićima bilo smješteno 4.189 prognane djece, od toga u Zagrebu više od 2.000 djece iz RH i BiH (Markočić, 1992). U svakom vrtiću u Hrvatskoj bilo je djece pogođene ratom kojoj je trebalo pružiti psihološku pomoć. Pomoć su trebali i roditelji i odgojitelji, ali psihologa je bilo nedovoljno. Uslijedio je novi val zapošljavanja psihologa. Izrađeno je 1991. i *Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece u ratnim uvjetima* (A. Pleša i B. Starc).

Početak rata, za stručnjake u području obrazovanja, među kojima su bili i predškolski psiholozi, UNICEF za Hrvatsku je u suradnji s Ministarstvom prosvjete i kulture osigurao višednevne edukacije koje su vodili eminentni strani stručnjaci (Müller iz Norveške, Pynoos iz SAD-a, Ayalon iz Izraela) iz područja dječje traumatske psihologije i tretmana. Također je grupi naših psihologa omogućio 1994. dvotjedni seminar u Izraelu „*Pomoć pomagačima*“ za prevenciju i tretman traume kod djece.

Dok još u hrvatskim vrtićima nije bilo dovoljno psihologa Ministarstvo prosvjete i kulture je u suradnji s Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom i UNICEF-om za Hrvatsku pokrenulo projekt *Program psihosocijalne pomoći prognanoj/izbjegloj i ratom traumatiziranoj predškolskoj djeci, njihovim roditeljima i odgojiteljima koji s njima rade u dječjim vrtićima i igraonicama prognaničkih naselja*. Provodio se 1993.-1995. Voditeljica projekta Matilda Markočić formirala je ekspertni tim edukatora i regionalnih supervizora za vrtiće i prognanička naselja u županijama koje su bile pogođene ratom i koje su primile prognanu djecu. Deset iskusnih predškolskih psihologa toga tima educiralo je odgojitelje i pružilo im neposrednu pomoć u radu s djecom, izradilo instrumente za prikupljanje podataka, pisalo članke, održalo na seminarima brojne radionice i predavanja. Rad psihologa bio je posebno intenzivan u Slavoniji gdje nije bilo psihologa ni u jednom vrtiću, a potrebe u bile neizmjerne. U drugoj etapi projekta koji je vodila Mirjana Milanović pod nazivom „Pomozimo im rasti“ ova grupa psihologa napisala je priručnik i prateće materijale namijenjene roditeljima i odgojiteljima. „*Pomozimo im rasti – priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*“ kao vrlo tražen u dječjim vrtićima diljem Hrvatske kasnije je doživio drugo prošireno izdanje (Golden marketing i Tehnička knjiga, 2014.). Dodatno se provodio podprojekt „*Psihosocijalna potpora Dječjem vrtiću Vukovar*“.

Psiholozi ove ekspertne grupe organizirali su 1994. godine višednevni seminar za predškolske psihologe s temama stresa, traume i podrške djeci i odraslima u dječjim vrtićima. Velikom broju psihologa prenesena su znanja i vještine koje su

stečene tijekom edukacija koje je omogućio UNICEF i tijekom rada u ekspertnoj grupi Ministarstva.

Predškolski su psiholozi svoj rad s djecom i odraslima u ratno vrijeme zabilježili u mnogim člancima i stručnim radovima prezentiranim na stručnim i znanstvenim skupovima. Spomenut ćemo samo da je Matilda Markočić 1995. magistrirala na Medicinskom fakultetu u Zagrebu s temom „*Poremećaji ponašanja prognane i izbjegle djece u predškolskim ustanovama*“.

Matilda Markočić, Ana Ivaković, Branka Starc i Ana Pleša dobile su 1995. godine Nagradu Hrvatskog psihološkog društva „*Psihologijska nagrada Ramiro Bujas*“ za osobito vrijedno ostvarenje na društvenoj afirmaciji psihologije.

Literatura

- Baran, J., Dobrotić, I. i Matković, T. (2011). Razvoj institucionaliziranog predškolskog odgoja u Hrvatskoj: promjene paradigme ili ovisnost o prijednom putu? *Napredak*, 152(3-4), 521-540.
- Bašić, J., Žižak, A. i Koller-Trbović, N. (1998). *Integralna metoda u primjeni*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Alinea.
- Jelaska, T. (1989). Stanje i problemi razvojno-pedagoških službi u sustavu društvene brige o djeci predškolske dobi u Dalmaciji. *Obrazovanje i rad*, 3-4, 64-66.
- Markočić, M. (1989). Razvojno pedagoška služba u funkciji unapređivanja predškolskog odgoja. *Obrazovanje i rad*, 3-4, 41-45.
- Markočić, M. (1992). Razvojna djelatnost vrtića i novo programsko usmjerenje. U: Vrgoč, H. (ur.), *Nova konceptijsko-programska usmjerenja – iskustva u primjeni i projekciji razvoja predškolskog odgoja u Hrvatskoj* (str. 62-74). Zagreb: Hrvatski pedagoški zbor.
- Markočić, M. (1992). Dječji vrtići u ratu i obnovi, U: Vrgoč, H. (ur.), *Nova konceptijsko-programska usmjerenja – iskustva u primjeni i projekciji razvoja predškolskog odgoja u Hrvatskoj* (str. 102-108). Zagreb: Hrvatski pedagoški zbor.
- Markočić, M., Pleša, A. i Starc, B. (1985). *Orijentacijski program rada predškolskog psihologa*. Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu Grada Zagreba i Zajednice općina Zagreb.
- Narodne novine, 29/1983. *Odluka o elementima standarda društvene brige o djeci predškolskog uzrasta*.
- Narodne novine, 13/91. *Pravilnik o upisu djece u osnovnu školu*.
- Narodne novine, 27/86. *Pravilnik o zdravstvenim razlozima koji uvjetuju da dijete ne može pohađati školu i o provođenju liječničkog pregleda*.
- Narodne novine, 51/1974. *Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta*. Narodne novine, 59/90. *Zakon o osnovnom školstvu*.
- Orijentacijski program rada predškolskog psihologa. Zavod za prosvjetno-pedagošku službu Zagreb, 1983.
- Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta. Zagreb: Prosvjetni savjet SRH, 1982. *Pravilnik o upisu djece u osnovnu školu*, Narodne novine, 13/91.
- Pravilnik o zdravstvenim razlozima koji uvjetuju da dijete ne može pohađati školu i o provođenju liječničkog pregleda, Narodne novine, 27/86.
- Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta, Narodne novine, 51/1974.
- Zakon o osnovnom školstvu, Narodne novine, 59/90.